

Вилијам Хантер

ЕПИДЕМИЈЕ ПЕГАВОГ ТИФУСА
И ПОВРАТНЕ ГРОЗНИЦЕ
У СРБИЈИ 1915. ГОДИНЕ

Порекло, ток и превентивне мере употребљене у
обуздавању пегавог тифуса и повратне грознице

Е Д И Ц И Ј А
СРБИЈА 1914–1918

Уредник
Зоран Колунџија

Превод издања:
William Hunter, C. B., Colonel, A. M. S.
*THE SERBIAN EPIDEMICS OF TYPHUS
AND RELAPSING FEVER IN 1915
Their Origin, Course, and Preventive Measures employed
for their Arrest*
(An Ætiological and Preventive Study based on Records of British
Military Sanitary Mission to Serbia, 1915)
(With Maps and Charts)
London, 1920.

Copyright © ИК Прометеј, Нови Сад, 2016.

Написао Вилијам Хантер, носилац витешког ордена, пуковник
војног санитета

[Посебан отисак из *Саопштења Краљевској лекарској
друштва*, 1919, том XIII (Секција за епидемиологију и
државну медицину), стр. 29–158]

Лондон: Џон Бејл, синови и Данијелсон, 1920.

ВИЛИЈАМ ХАНТЕР

**ЕПИДЕМИЈЕ ПЕГАВОГ ТИФУСА
И ПОВРАТНЕ ГРОЗНИЦЕ
У СРБИЈИ 1915. ГОДИНЕ
ПОРЕКЛО, ТОК И ПРЕВЕНТИВНЕ МЕРЕ
УПОТРЕБЉЕНЕ У ОБУЗДАВАЊУ ПЕГАВОГ
ТИФУСА И ПОВРАТНЕ ГРОЗНИЦЕ**

Етиолошка и студија о превенцији на основу докумената
Британске војне санитетске мисије за Србију, 1915. године
(са картама и графиконима)

Превео и уводну студију написао
МИЛАН ГРБА

ПРОМЕТЕЈ
НОВИ САД

РТС

РАДИО-ТЕЛЕВИЗИЈА СРБИЈЕ
БЕОГРАД

Карта Србије која показује железничке пруге и 42 већа места и болничка центара

Војне области: A – Прва армија
 " B – Друга и Трећа армија и Одбрана Београда
 " C – Главни железнички градови
 " D – Зајечарска војска
 " E – Ужичка војска

Цивилне области: F

Главна седишта болница била су:

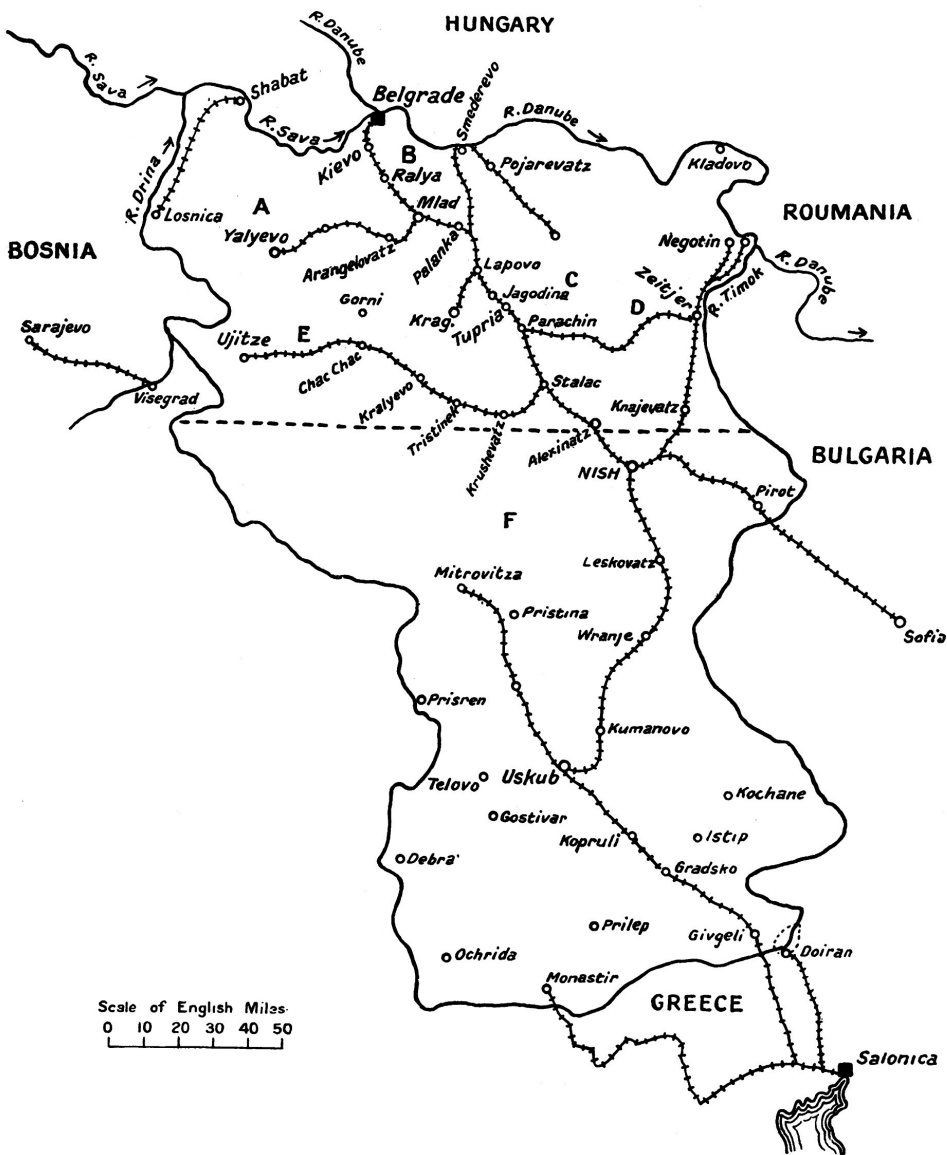
Обласи A ...	Ваљево		Обласи E ...	Ужице Чачак Краљево Крушевац
Обласи B ...	{ Београд Паланка Свилајнац Крагујевац			
Обласи D ...	{ Зајечар Неготин Кладово		Обласи F ...	{ Ниш Скопље Битољ Ђевђелија

Седиште мисије било је у Крагујевцу, при Врховној команди.

Главно место рада мисије било је у области B.

Место које је мисија одабрала за карантин и дезинфекциону станицу за контролу ширења зараза из ваљевске области A – најзараженије области – на остатак Србије био је Младеновац, железничка раскрсница између области A и B.

Енглески санитарски воз за вакцинацију и дезинфекцију деловао је из Кијева и Раје.

Ханџерова железничка карта Србије, 1915. године

ПРЕДГОВОР

О појави епидемија тифуса у Србији 1914–1915. код нас постоји богата литература. Ова тема је често обрађивана у историографији о Првом светском рату. Проблему епидемија тифуса посвећени су бројни научни и истраживачки радови, изложбе, стручни и научни скупови у Србији. Епидемијама тифуса бавило се доста истраживача у оквиру шире теме о међународној хуманитарној помоћи Србији у Првом светском рату. Међутим, целовита научна студија проблема епидемија тифуса у Србији до сада није урађена.

Летимичним увидом у обиље литературе о тифусу у Србији може се стећи утисак да се ради о проблему који је добро познат и истражен, и о којему се данас мало шта може додати или ново рећи.

Бројни домаћи и страни учесници, сведоци и очевици трагичних збивања у Србији 1915. године оставили су драгоцену сведочанства и извештаје о појави тифуса у Србији. У току Првог светског рата написане су и прве историје о међународном хуманитарном раду у Србији. Не задуго после рата код нас су објављена сећања учесника и сведока у ратним догађајима и у епидемији тифуса. Најважнија сведочанства о нашој теми на српском језику оставили су лекари у зборнику *Наше ратно саниџејско искуство* (1925). Велика вредност овог дела је у чињеници да су у њему сабрани радови лекара који о доживљеном ратном искуству 1912–1918. сведоче на критички, искрен и недвосмислен начин.

Епидемија тифуса у Србији трајала је око пола године. У том релативно кратком временском раздобљу десили су се бројни догађаји које историјска литература још увек није хронолошки и тематски, сазнајно и методолошки обрадила у потпуности.

Уводна студија у седам поглавља јесте покушај да се одговори на изазове које ова тема поставља пред истраживаче Првог светског рата. Ти изазови тичу се сложености историјских околности друштва у рату услед којих је дошло до епидемија тифуса у Србији. Други циљ који је уводна студија ставила у задатак јесте да се покуша створити што целовитија историјска слика појаве епидемија тифуса у Србији. По поглављима се хронолошки обрађују најважнији догађаји и главни чиниоци у овој појави. Уводна студија се бави појавом тифуса у историјском контексту који је претходио доласку Хантерове мисије, за време њеног боравка у Србији, и по њеном одласку из земље. На крају студија је дата у сврху бољег разумевања и коришћења Хантерове анализе података о епидемији тифуса у Србији. Уводна студија због избора њеног формата није снабдевена научним апаратом и напоменама у тексту али су сви коришћени извори дати на крају рада.

Студију о епидемији пегавог тифуса и повратне грознице у Србији Хантер је прво објавио 1919. у британском стручном медицинском часопису, а потом и као монографску публикацију у Лондону 1920. године. Хантерова студија је састављена од три врсте података: од српских званичних војних података које је Хантер прикупио у Србији; од његових извештаја из Србије британским властима, дакле од непосредно доживљених искустава важног сведока; и од података до којих је дошао научном анализом примарних докумената извршеном после рата. Научно обрађене званичне податке о епидемији тифуса Хантер је графички и табеларно представио ради лакше анализе и студирања овог проблема. Овим трудом Хантер је трајно задужио

српску културу и науку јер оваквих квалитативно и квантитативно обрађених података нема на другим местима.

Надамо се да ће превод Хантерове студије на српски језик омогућити ново интердисциплинарно студирање проблема епидемије тифуса у Србији, теме која и данас инспирише и заокупља пажњу код нас и у свету.

При преводу на српски језик трудили смо се да читаоцу што верније приближимо Хантеров језички израз. Зато смо задржали Хантерове дуге и сложене реченице, где год је било могуће задржана је и оригинална интерпункција, а параграфи су дати онако како стоје у оригиналу. Ово може бити од користи читаоцу који жели да упореди енглески текст са српским преводом (оригинал на енглеском језику може се слободно преузети из Дигиталне Британске библиотеке). Хантерове реченице крцате су подацима који се понекад таксативно набрајају, а детаљна навођења и понављање података подржавају прецизан ток мисли често науштрб језичког израза. Хантер у писању користи извештаје у садашњем времену уз анализе које даје у прошлом времену а присутна су и друга мања граматичка одступања. Хантеров сложени језички израз подређен је прецизној научној анализи а у тексту има понављања која су дата ради лакшег разумевања и правилног схватања сложених података из табела и графикона. Хантер је уложио огроман труд у анализу података које је обрађивао. На једном месту он каже да је само за једну од сложенијих анализа, које су графички представљене у међусобном односу на више места у студији, уложио око пет месеци рада.

Очекујемо да ће подаци које је Хантер прикупио и научно представио бити од велике користи заинтересованим математичарима, статистичарима, демографима, и уопште научницима који се баве сакупљањем, анализом и класификацијом података. Сматрамо да би информатика и дигитална хуманистика могле постићи изванредне резултате коришћењем аутоматизованих метода за анализу Хантеро-

вих података. Применом савремених аутоматизованих метода истраживања и анализом тако добијених података дошло би се до нових важних сазнања и представа о епидемији тифуса у Србији 1915. године.

Захвални смо издавачу што је уврстио превод Хантерове студије у серију *Србија 1914–1918*. Највише заслуга за објављивање Хантерове студије на српски језик припада примаријусу др Горану Чукићу, епидемиологу Дома здравља у Беранима у Црној Гори. Господин Чукић је 2013. предложио превод Хантерове студије на српски језик и уложио годину дана труда да би се у Србији нашао заинтересовани издавач за ову тему. Заслуга што се у томе успело припада искључиво ангажовању др Чукића коме су издавач и преводилац захвални на његовој упорности и визији да се пројекат приведе крају.

Преводилац дугује велику захвалност за набавку важне и ретке библиотечке грађе коју је користио у раду, и до које је дошао захваљујући великој љубазности, разумевању и трудом колегиница Иване Николић и Марине Стојковић из Народне библиотеке Србије; колегинице Оливере Кривошић из Библиотеке Матице српске; и колегиница Вуке Јеремић, Драгане Михаиловић и Матее Милошевић из Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић” из Београда.